

mento laikotarpiu. Dél Videvučio – „Biottero” mito P.F. Giambullario 1566 m. Prūsijos aprašyme italų kalba” (p. 135–141), Axel’io H o l v o e t o „Bemerkungen über die Entwicklung des lettischen Kasussystems: der Instrumental” (p. 143–149), Bonifaco S t u n d ž i o s „The category of collective and the development of nominal accentuation in East Baltic languages” (p. 151–156; ypač novatoriškas straipsnis), Laimutės B a l o d ė s „Iš latvių-lietuvių-prūsų hidroniminių paralelių” (p. 157–172), Krystynos S z c z e s ņ i a k „Geheimes /g/ in baltischen Ortsnamen im Thorner Nachlass des 19. Jh. von Martin Gerss” (p. 173–176) ir Jerzy O c h m i a ņ s k i’ o „Henryk Łowmiański jako badacz dziejów Prusów i Krzyżaków” (p. 177–184).

Vytautas Mažiulis

Jochen D. R a n g e. **Bausteine zur Bretke-Forschung.** Kommentarband zur Bretke-Edition (NT). 1992, Ferdinand Schöningh, Paderborn-München-Wien-Zürich (Biblia Slavica, Ser. VI: Supplementum: Biblia Lithuanica, Reihe 3: Kommentarbände, Bd 1), 286 S.

Didžiausias XVI a. lietuvių kalbos paminklas – Jono Bretkūno Biblijos vertimas – keturis šimtmečius išgulėjo ne tik neišleistas, bet ir mažai tyrinėtus. Unikali Viktoro Falkenhahno knyga¹ buvo visų pirma skirta Bretkūno gyvenimo aplinkybėms, svarbiausiems jo kalbos bruožams ir vertimo korektoriams išaiškinti. Po antrojo pasaulinio karo vertimo rankraštis atsidūrė Vokietijoje (dabar yra Berlyno

¹ V. F a l k e n h a h n, Der Übersetzer der litauischen Bibel Johannes Bretke und seine Helfer. Ost-Europa Verlag, Königsberg u. Berlin, 1941.

valstybinio archyvo bibliotekoje) ir Lietuvos kalbininkams buvo neprieinamas; čia tegalėjome naudotis jo fotokopijomis. Tik nuo 1981 m. prof. Friedricho Scholzo iniciatyva buvo pagaliau pradėtas rengti kritinis Bretkūno Biblijos leidimas. Iššifruoti ir parengti spaudai labai sudėtinga, daug kartų taisytą rankraštį ėmėsi Vokietijos baltistas Jochenas D. Range, jau prieš tai paskelbęs svarbių lituanistikos tyrinėjimų². Siekdamas kuo geriau atlikti tą ypatingos svarbos darbą jis nuosekliai ištyrė Bretkūno Biblijos rankraščio bei kalbos ypatybes, išaiškino vertimo originalus ir kitus šaltinius, paties Bretkūno ir korektorių padarytų taisymų, papildymų eilę bei pobūdį. Tyrimų rezultatus J.D. Range apibendrinio daktaro disertacijoje, 1987 m. apgintojė Miunsterio universitete. Tas darbas, vėliau autoriaus dar patobulintas ir papildytas, pagaliau pasiekė platesnę visuomenę. Jis išleistas kaip pirmasis Bretkūno Biblijos komentarų tomas toje pačioje serijoje, kurios 1991 m. jau išėjo iš spaudos du J.D. Range’s ir F. Scholzo parengti Psalmyno ir viso Naujojo Testamento rankraščių faksimilių tomai³.

² J.D. R a n g e. Sprachlich-stilistische Untersuchung zur „Figura Etymologica” in den litauischen Dainos. – Baltistica XII (2), 1976, 176–187; XIII (1), 1977, 281–296; Zur Entwicklung der Wortbildungskategorie „Nomen Loci” im Baltischen und Slawischen. – Baltistica, II priedas, 1977, 124–130.

³ Psalteras ing Lietuwischką lieszuwį pergulditas Jano Bretkuno ... 1580. – Biblia Slavica, Ser. VI: Suppl.: Biblia Lithuanica, Bd 1.6, 1991; Navias Testamentas... perraschitas per Janą Bretkuną ... 1580. – Biblia Slavica, Ser. VI: Suppl.: Biblia Lithuanica, Bd 1.7, 1991. Hrsg. von J.D. Range und Friedrich Scholz. F. Schöningh. Paderborn-München-Wien-Zürich.

Monografija susideda iš dešimties pagrindinių skyrių. Pirmajame, įvadiniame, skyriuje (p. 1–8) pateikti svarbiausi duomenys apie Bretkūno asmenį, raštus ir Biblijos vertimo pobūdį. Antrajame skyriuje (9–46) išsamiai aptartos Naujojo Testamento rankraščio išorinės ypatybės: formatas, lankų apimtis, įrišimas ir jo restauravimas, popierius ir jo vandens ženklai, teksto skirstymas skyriais bei pastraipomis, perikopių pažymos, vertimą papildantys paties autoriaus ir kitų asmenų įrašai ir pan. Išryškintas tų teksto ypatybių vaidmuo paties vertimo interpretavimui. Pavyzdžiui, atkreipęs dėmesį į gana tikslų kai kurių skyrių sutapimą su parinktų popieriaus lankų apimtimi autorius spėja galėjus būti pirminį tų skyrių rankraščio variantą, pagal kurį apskaičiuotas reikalingas popieriaus lapų kiekis (27). Į išverstą tekstą kai kur papildomai įtraukti eilučių (versetų) numeriai rodo, kad taisydamas rankraštį Bretkūnas naudojosi vėlesniu NT leidimu (ankstesniuose Liuterio teksto leidimuose eilutės nenumeruotos). Atskirai aptarta NT dalių vertimo eilė ir chronologija (34–37). Skyriaus gale duota XVI a. raštų tyrinėjimui svarbi Viento „Evangelijose ir Epistolose“, Bretkūno Postilėje ir Daukšos Postilėje esančių NT ištraukų (perikopių) gretinamoji lentelė.

Trečiajame skyriuje (47–75) nuosekliai apibūdinta Bretkūno NT rašyba. Tam tikri rašybos įvairavimai, autoriaus nuomone, sietini su vertėjo pastangomis atsižvelgti į skirtingų tarmių ypatybes. Tuo aiškinamas ilguosius balsius žyminčių *a* ir *o* įvairavimas tuose pačiuose žodžiuose bei jų formose (pavyzdžiui, Luko Evangelijos vertime ryškiai vyrauja *a* (*mate, bralei, bilaia* etc.), Mato evangelijoje – priešingai, o taisydamas rankraštį Bretkūnas daug kur *o* keitė į *a*. Kiekvieno rašmens varto-

seną detaliai aptarta, o p. 51–56 pateikta visų Bretkūno rašmenų, sugretintų su dabartinės bendrinės kalbos rašmenimis, lentelė.

Ketvirtajame skyriuje (76–140) išaiškinti ir aptarti Bretkūno vertimo originalai bei kiti šaltiniai. Čia pateikti tekstų filologinės gretinamosios analizės rezultatai itin svarbūs kalbos istorijos studijoms, nes tik sugretintų su originalais verstinių tekstų duomenys gali paliudyti tikrąją XVI a. lietuvių kalbos būklę. Kruopščiai ištyręs Bretkūno vertimo santykį su vokiškais, lotyniškais, graikišku NT tekstais (vien Liuterio teksto iki 1579 m. išėjo keliolika skirtingų leidimų), autorius nustatė, kad Bretkūnas versdamas daugiausia naudojosi 1546 m. išspausdintu Liuterio Biblijos leidimu (ar juo pagrįstu vėlesniu leidimu), į kurį įtraukti paties Liuterio taisymai bei papildymai. Kartu pateikta įtikinamų gretinimų, rodančių, kad bent kai kur buvo pasinaudota ir ankstyvaisiais 1522–1524 m. leidimais. Nustatyta, kad Luko Evangelijos vertimo pagrindas – viena iš Vulgatos redakcijų, labai artima vėlesniajai *Sixtino-Clementina* versijai, tačiau yra vietų, kur remtasi ir graikišku originalu (Erasmio versija). Graikiškuoju originalu ir 4 autorių komentarais (Erasmus, Lyra, Marloratus, Vatablus) naudotasi ir verčiant kitas NT dalis.

Iš gramatinių kalbos ypatybių, galinčių rodyti lotyniškojo originalo poveikį, aptarta šios: šalutinio sakinio pridūrimas santykiniais įvardžiais (*coniunctio relativa*), galininkas su bendratimi, įnagininkas vietoj naudininko ir vad. „absolutinis įnagininkas“. Autorius daro išvadą, kad lotyniškojo originalo įtaką galima konstatuoti tik pridūrimo santykiniais įvardžiais atveju (110). Ši išvada, rodos, suformuluota per griežtai ir neišplaukia iš pačios faktų analizės, patikslinančios ir papildan-

čios ankstesnių tyrinėtojų pastabas nagrinėjamu klausimu. Ta aplinkybė, kad galininką su bendratimi ar vad. „absolutinį įnagininką“ Bretkūnas vienur kitur pavartojo ir tose vietose, kur Vulgatoje nėra atitinkamos konstrukcijos, anaipol neleidžia neigti jas atsiradus dėl lotyniško teksto įtakos. Jokio kito šių konstrukcijų šaltinio, išskyrus lot. *accusativus cum infinitivo* ir *ablativus absolutus*, nematyti. Vulgatos poveikį daugiskaitos įnagininko formų vartojimui vietoj naudininko rodo paties autoriaus cituojami pavyzdžiai (104–106), kuriuose aiškios daugiskaitos įnagininko formos naudininko reikšme vartojamos tik Luko evangelijoje (*sluszija ieis* 4, 39; *dare prarakais* 6, 23; *iumus Sakane makin-tais* 11, 52; *iumus prieteleis* 12, 4). Tuo tarpu formos su *-ms* ir *-mis*, autoriaus vienodai skiriamos prie daugiskaitos įnagininko, vis dėlto yra kitokio pobūdžio, jos naudininko reikšme vartojamos ne tik Bretkūno ir kitų XVI–XVII a. raštų autorių, bet ir nuo Mažosios Lietuvos nelabai nutolusiose Vakarų aukštaičių šnektose⁴. Taigi įžiūrėti tiesioginės lotynų kalbos įtakos joms tikrai negalima.

Autorius nustatė, kad taisydamas pagal Liuterio versiją Luko Evangelijos tekstą Bretkūnas naudojo ir Vilenčio „Evangelijomis ir Epistolomis“ arba jų ištraukomis (perikopėmis), perkeltomis į 1591 m. Postilę. Sugretinus *Magnificat* tekstą (Luk 1, 46–55) su Mažvydo, Vilenčio, Daukšos vertimais daroma prielaida, kad ir kitais atvejais Bretkūną veikė Mažajoje Lietuvoje tuo metu jau nusistovėjusi liturginių tekstų tradicinė forma.

⁴ Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, Vilnius: Mintis, 1966, 233; J. Kazlauskas, Lietuvių kalbos istorinė gramatika, Vilnius: Mintis, 1968, 169–170.

Taip pat nuosekliai ištyręs NT korektorių taisymus, autorius išaiškino, kad Daniellius Gaidys (Gallus) rėmėsi tarp 1531 ir 1540 m. išleistu Liuterio tekstu kartu naudodamasis ir Vilenčio „Evangelijomis ir Epistolomis“, o Jonas Gedkantas, irgi, matyt, rėmėsi Liuteriu.

5 skyriuje (141–158) sprendžiamos dvi Bretkūno NT interpretavimui svarbios problemos. Ar Bretkūnas prieš pradėdamas rašyti pagrindinį tekstą jau buvo išvertęs kai kurias NT dalis ir ar naudojo tuo pirminiu vertimu? Į šį klausimą autorius atsako teigiamai ir pateikia tekstologinių argumentų, remiančių prielaidą, jog prieš 1580 m. Bretkūnas jau buvo išvertęs iš lotynų kalbos Mato, Morkaus, Luko, Jono Evangelijas, Apreiškimą ir bent dalį Psalmyno. Tie argumentai: Bretkūno užuomina 1580 m. laiške hercogui Albrechtui apie daugelį metų, jau skirtų Biblijos vertimui; labai trumpas minėtų NT dalių rašymo laikas (aiškinamas tuo, kad Bretkūnui tereikėjo jas pagedaguoti pagal vokišką Liuterio tekstą); į jas įklijuoti (iš pradžių, matyt, įdėti) D. Gaidžio prieraišai, kurie galėję būti iškirpti iš pirminio Evangelijų rankraščio, pagaliau – kitaip sunkiai paaiškinama Luko evangelijos vieta rankraštyje tarp kitų jo dalių. Čia galima pridurti ir tiksliai nustatytą lankų apimtį. Lieka atviras klausimas: kodėl nebuvo perrašyta ir Luko Evangelija? Gal taip atsitiko dėl to, kad jos tekstas (kaip matyti iš D. Gaidžio ir paties Bretkūno taisymų) atrodė jau pakankamai pagedaguotas pagal Liuterio versiją ir Bretkūnas nebematė reikalo jį iš naujo perrašyti?

Antroji šiame skyriuje gvildinama problema – Luko evangelijos 4 skyriaus 1–20 eil. vertimas, rašytas ne paties Bretkūno ranka. Atlikęs itin kruopščią, net mikroskopinę, to teksto analizę, išnaginėjęs jo rašybos bei kalbos ypatybes, autorius

priėjo išvada, jog tekstas veikiausiai buvęs Bretkūno diktutas asmeniui, kilusiam iš latvių kalbos arealo. Tas asmuo galėjęs būti 1578 m. Labguvoje laikinai dirbęs „Johannes Pyleannder (?) Ludimoderator in Labiaw” (taip pasirašęs viename dokumente po Bretkūno).

Šeštajame knygos skyriuje (159–181) išnagrinėti NT vertimo variantai, įvairūs taisymai, papildymai, jų eiliškumas ir santykinė chronologija. Be pradinio teksto, kuris imamas pagrindu kritiniam leidimui, pirmiausia skiriami vertimo metu daryti taisymai (*Sofortkorrekturen*), toliau net 5 vėlesnių autoriaus įtrauktų taisyčių bei papildymų sluoksniai, žymimi didžiosiomis raidėmis (A–J), iš kurių A/B ir F–H randami didelėje rankraščio dalyje, o C, E, J tik kai kuriuose skyriuose. Kai kurie taisymai yra sistemiški (pvz.: *Bet* keitimas į *O*, *kaip – jog*, *angu – alba*, *ne kaip – nei*), bet dažniausiai taisomos, tikslinamos arba papildomos naujais variantais tam tikros vertimo vietos. Nustatytas chronologinis santykis tarp korektorių Gaidžio, Gedkanto, Siautilos taisyčių bei papildymų, išaiškinta, kaip Bretkūnas toliau taisė ir keitė korektorių siūlomus variantus.

Septintajame skyriuje (182–193) aptariami variantai, paties Bretkūno pateikti tarp skliaustelių pradiniam vertimo sluoksnyje (*Grundschicht*). Jie skirstomi į priklausomus ir nepriklausomus nuo originalų bei kitų šaltinių, o paskui kiekvienoje iš šių grupių nagrinėjami leksiniai, gramatiniai, laisvesnio (palyginti su originalais) vertimo variantai ir žodžių prasmės aiškinimai. Nuo originalų priklausomi variantai atspindi skirtingų Bretkūno panaudotų tekstų (ankstyvųjų ir vėlesnių Liuterio, Vulgatos, graikiškojo teksto ir Vilento „Evangelijų ir Epistolų”) skirtumus. Bretkūnas įrašydamas tuos variantus norėjęs padaryti savo vertimą tinkamą ne

tik Mažosios Lietuvos protestantams, bet ir kitų konfesijų lietuviams. Vėliau taisydamas NT rankraštį jis ne tik nesistengęs parinkti ir palikti kurį nors vieną iš įrašytų variantų, bet papildomai pateikęs ir naujų. Iš to daroma išvada, jog Bretkūnas galutinai nesuredagavęs rankraščio pagal kuriuos nors aiškius kriterijus.

Aštuntajame skyriuje (194–240) atskirai nagrinėjami tas pačias sąvokas reiškiančių žodžių leksiniai variantai. Kai kurios sąvokos įvairiose rankraščio vietose nusakytos net 9–10 variantų (pvz., vynuogių spaudyklės pavadinimas, vok. *Kelter*). Redaguojant rankraštį, tų variantų ne mažėja, o daugėja. Autorius tai aiškina ne tik jau minėta teksto paskirtimi, abejonėmis verčiant įprastinių atitikmenų neturinčias NT leksemas, bet ir leksikografiniais Bretkūno polinkiais. Atskirais poskyriais pateikta 21 sąvoką reiškiančių variantų išsami analizė atsižvelgiant į vertimo šaltinius, teksto turinį, redagavimo bei taisyčių procesą. Skyriuje randame ir sąrašą rankraštyje įrašytų 450 Liuterio Biblijos žodžių bei leksikalizuotų vienetų, kurių vertimas Bretkūnui atrodė svarstytinas, daugelis jų išversti dviem ar keliais variantais.

Į devintąjį knygos skyrių (241–254) turėtų ypač atkreipti dėmesį mūsų leksikografo: jame aptariamas Bretkūno NT leksikos pateikimas Lietuvių kalbos žodyne (I–XIII t.). Kadangi šiam žodynui leksikos duomenys buvo renkami ne iš paties Bretkūno rankraščio, o iš skelbtų jo ištraukų, vėliau – iš fotokopijų, išleistuose LKŽ tomuose liko spragų ir netikslumų. Autorius komentuoja 25 Bretkūno NT leksemas. Dalis pastabų papildė LKŽ ir leidžia datuoti kai kurių žodžių vartojimą raštuose kelis šimtmečius anksčiau (pvz.: *ašutas*, *balamūtas*, *brėškimas*, *impilas* „kailinis maišas vynui laikyti”, *pravadas* „pirmtakas”); kitos pastabos patikslina žodžių

reikšmę (pvz.: *abazas* II Moz 19, 16 „stovykla”; *atšlavos* Luk 15, 16 „liekanos, sąšlavos”; *matikas* Apr 14, 17 „pjautuvas, lenktas peilis”; *stonavyčia* Apd 21, 34 „stovykla”. Pataisytos ir žodžių formų pateikimo klaidos: *nušlavo* Luk 15, 16 – t.b. *nuošlava*, *stonaroka* Luk 9, 33 – t.b. *stonauka*. Tie duomenys bus, be abejo, labai pravartūs LKŽ papildymų ir patikslinimų rengėjams.

Dešimtajame skyriuje (255–265) apibendrinamas rankraščio variantų analizę autorius sprendžia klausimą: ar Bretkūnas laikė savo vertimą baigtu, ar tai buvo tik tam tikra tarpinė visiems lietuviams skirta NT vertimo pakopa. Daroma išvada, jog išitraukęs į teksto taisymą ir įvairių variantų paieškas Bretkūnas ilgainiui nė nebesistengė baigti NT vertimo, išleido iš akių tikslą jį parengti spaudai. Ta išvada grindžiama šiomis rankraščio ypatybėmis: 1) turinyje, įrašytame 7 tomo 5 lape, NT dalys išvardytos taip kaip Liuterio versijoje, o pačiame vertimo tekste laišškai Jokūbui ir Judui eina prieš laišką žydams; 2) 13 rankraščio vietų yra praleistų sakinių dalių ar net ištisu sakinių; rengdamas rankraštį spaudai Bretkūnas jas turėjęs pastebėti ir papildyti; 3) net po paskutinių taisymų yra likę klaidingai išverstų originalo žodžių ir jų formų (nurodyti devyni atvejai). Senojo Testamento Iz 40–45 skyriuose tarp skliaustelių palikti lietuviškų žodžių vokiški atitikmenys.

J.D. Range's suminėti duomenys nekelia abejonių, bet kažin ar jų pakanka pagrįsti tokiai griežtai išvadai. Tam prieštarauja ne tik paties autoriaus minimas Bretkūno priešmirtinis 1602 m. laiškas hercogui Albrechtui, bet ir ankstesnės daugelio metų pastangos pasiekti, kad NT ir visos Biblijos vertimas būtų išspausdintas. 1595 ir 1599 m. laiškuose hercogui jis kalba apie Biblijos vertimą kaip baigtą

darbą, kurį ir „lietuvų kalbą mokantys bei mokyti vyrai” mano esant visai parengtą spausdinti. Tai sutampa su 1599 m. konsistorijos tarėjų sprendimu⁵. Bretkūnas savo prieraiše prie NT rankraščio (7 t. 171 lape) irgi apibūdina savo vertimą kaip pabaigtą, prašo skaitytoją juo pasitenkinti ir pastebėjus kokį netikslumą (*aberratum*) jį pataisyti⁶. Kuriais metais atlikta to prieraišo paskutinė redakcija, sunku pasakyti, tačiau Bretkūno požiūris į savo vertimą kaip pabaigtą ir siekimas jį skelbti akivaizdus.

Turint omenyje, kad NT vertimas buvo skirtas įvairiomis tarmėmis kalbantiems ir įvairias konfesijas išpažįstantiems lietuviams, skirtingų vertimo versijų bei variantų palikimas rankraštyje dar nerodo, jog jis nebuvo rengiamas spausdinti. Leksinių paralelizmų apstu ir spausdintuose Daukšos bei kitų autorių raštuose. Palyginus su originalais Simono Vaišnoros vertimus, ar vad. Morkūno Postilę galima rasti kur kas daugiau netikslaus vertimo atvejų ar praleidimų negu Bretkūno rankraštyje. Žinoma, variantų gausumu Bretkūno Biblijos vertimas tikrai išsiskiria iš kitų XVI a. raštų ir tuo yra itin vertingas. Kai kuriuos variantus Bretkūnas tikriausiai būtų pašalinęs tekstui pajudėjęs spaustuves link.

Knygos pabaigoje randame santrauką, literatūros sąrašą ir aptartų NT vietų bei dalykinę rodyklę.

J. Range's monografija yra fundamentalios reikšmės baltistikai mokslo darbas, galintis būti pavyzdžiu senosios raštijos

⁵ Laiškų ir dokumentų tekstus žr. V. Falkenhahn, Op. cit., 436–444.

⁶ Beje, knygoje (p. 39) iššifruoto kalbamojo įrašo teksto vienoje vietoje sukeista žodžių tvarka: *ego J.B. itaq<ue>*, t.b.: *ego itaq<ue> J.B.*

tekstologinėms ir lingvistinėms studijoms. Tai raktas į ištisą lietuvių kalbos ir kultūros epochą, kuriuo su dėkingumu naudosis jos tyrinėtojai.

Remdamasis detalia Bretkūno rankraščio analize ir monografijoje išdėstytais jo šaltinių, variantų bei taisymų pateikimo principais J. Range jau yra iššifravęs ir parengęs spaudai Evangelijų ir Apaštalų darbų kritinį leidimą. 1992 m. Miunsterio universitete tą leidimą su išsamiais komentarais jis apgynė kaip habilitacinį darbą, kuris netrukus turėtų būti išleistas toje pačioje serijoje kaip čia aptariama monografija ir Bretkūno faksimilės. Tai darbas, atliktas šimtmečiams, jis bus reikšmingas tol, kol bus tiriama lietuvių kalba ir kultūra. Baigiant norėtųsi palinkėti autoriui taip pat kvalifikuotai ir sėkmingai parengti spaudai likusias Bretkūno Biblijos vertimo dalis ir tuo būdu galutinai nuimti ilgus amžius ant to rankraščio gulėjusį istorijos užkeikimą.

Vytautas Ambrazas

Vitalija M a c i e j a u s k i e n ė, Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a., Vilnius: Mokslas, 1991, 320 p.

Tai labai vertinga knyga, praturtinanti lietuvių antroponimikos studijas. Joje sukaupta nepaprastai daug faktinių duomenų, kuriais naudosis visi būsimieji lietuvių pavardžių tyrėjai. Kruopščiai surinkti pavardėms pradžia davę asmenvardžiai iš daugiau negu pusantro šimto dokumentų: dvarų inventorių, teismo aktų, krikšto registracijos knygų ir kt. šaltinių. Brangus kiekvienas pavyzdys. Kiek reikia įdėti triūso sulasiojant tokius duomenis, žino tik tas, kuris yra panašų darbą pats dirbęs. Gaila, kad dėl rašybos įvairovės nebuvo galima sudaryti nagrinėjamų asmenvar-

džių rodyklės, kuri labai praverstų būsimiesiems antroponimikos tyrėjams.

Antroponimų analizė autorės atlikta mokamai ir su nuovoka. Tyrimo metodologija nepriekaištinga. Padarytos išvados nekelia didesnių abejonių. Ypač vertingas skyrius „Pavardžių stabilizavimosi ypatumai“. Autorė pirmą kartą plačiai panagrinėjo patroniminių priesagų numetimo reiškinį, apie kurį iki šiol buvo rašoma tik užuominomis. Yra ir daug kitų pirmą kartą iškeltų antroponimijos raidos reiškinų. Žodžiu, autorė nusipelnė daug pagyrimų.

Esminių priekaištų monografijos autorei neturiu. Galima pareikšti tik kai kurių samprotavimų, tam tikrų pageidavimų, į kuriuos ji galėtų atsižvelgti toliau tirdama lietuvių pavardes.

Monografijoje nagrinėjama lietuvių pavardžių raida ne gyvojoje vartosenoje (liaudies kalboje), bet oficialiuose dokumentuose, rašytuose nelietuviškai. Suprantama, tai tik iš dalies atspindi natūraliąją pavardžių raidą. Būtų buvę pravartu skaitytojui nuolat tai priminti (daroma nepakankamai), kad jis neužsimirštų, turėtų tai prieš akis. Ypač reikėjo tai užakcentuoti vokiškoje ir rusiškoje reziumėse. Juk daugeliu atvejų dabartinę pavardės formą lėmė ne vien jos fiksacija svetimuose nelietuviškuose dokumentuose (tai irgi turėjo nemažą reikšmę), bet gyvoji tradicija, ypač kaimiečių pavardėms. Šią mintį pravartu būtų labiau užakcentuoti. Tai sudaro mūsų pavardžių istorijos specifiką, skirtingas pavardžių raidos sąlygas lyginant su daugeliu kitų tautų.

Monografijoje daugiausia išryškinta feodalinės aukštuomenės ir kaimiečių pavardžių raida, mažiau – miestiečių. Gaila. Miestiečių pavardžių analizė labai papildytų slavizacijos proceso pažinimą. Juk Lietuvos miestai ilgainiui buvo visai nutautę.